

GLEDALIŠKI LIST

Narodnega gledališča v Ljubljani

1943-44

DRAMA

12

HEINRICH VON KLEIST:
RAZBITI VRČ

GLEDALIŠKI LIST

DRŽAVNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI
1943/44 DRAMA Štev. 12

HEINRICH VON KLEIST

RAZBITI VRČ

PREMIERA 16. MARCA 1944

Janko Moder

Heinrich von Kleist

Bernd Heinrich Wilhelm von Kleist je bil rojen 18. oktobra 1777 v Frankfurtu ob Odri. Štiri leta po očetovi smrti je odšel k vojakom v Potsdam. Naslednje leto (1793) mu je umrla mati. Dva-
indvajsetleten je popustil vojaščino in se vpisal na vseučilišče. Štu-
diral je modroslovje, matematiko in trgovinstvo. Leta 1800 se je
zaročil s hčerko generala Zenga, vendar sta se kmalu razšla. Stopil
je v finančno službo v Berlinu, a ni vzdržal v nji. Veliko je **po-**
toval, da bi si umiril srce. Začela se mu je prebujati misel na umet-
niško poslanstvo.

Leta 1802 je bral znancem svojo žaloigro Die Familie Schroffen-
stein z motivom Romea in Julije v srednjeveškem okolju. Nepo-
sredno zatem je začel pisati veseloigro Der zerbrochene Krug. Po-
budo zanjo mu je dala podoba: la cruche cassée, ob kateri so tek-
movali v pisanju Wieland, on in Zschokke. Delo je končal leta
1806 in dobil prvo nagrado. V življenju je želel doseči le tri stvari:

otroka, lepo pesem in veliko dejanje. Niti v pisanju se ni umiril; potoval je po vsej Evropi in se družil z vsemi tedanjimi ustvarjalci, posebno še z Goethejem, Wielandom, Schillerjem in Zschokkejem. Za nekaj mesecev je spet stopil v državno službo, a ni vzdržal. Predstojniki so mu ponujali dopust, kraljica Luiza letni prispevek 60 luidorov, toda njemu vse to ni bilo mar. Sanjal je samo o pisanju in res znova veliko pisal. Tako so nastala dela: žaloigra Penthesilea, tragedija absolutnega erosa (1808), veseloigra Amphitryon s klasično plavtovski molièrsko tematiko (1807), noveli Michael Kohlhaas in Die Marquise von O*** (1808), fragment Robert Guiskard, igra Das Käthen von Heilbronn z zmago popolne vdanosti (1808), igra Hermannsschlacht z zmago brezpogojne domovinske ljubezni in z ostjo proti Napoleonu. Dne 2. marca 1808 je doživel premiero svojega Razbitega vrča, in sicer v Weimaru, kjer je vodil gledališče Goethe. Komedija pa je bila dramaturško pokažena in temeljito izžvižgana. Vtem je izbruhnila vojska med Napoleonom in Avstrijo. Leta 1810 mu je dozorela zadnja igra Prinz Friedrich von Homburg, v kateri je poveličal brezpogojno pokorščino. Naslednje leto se je 21. novembra zaradi prestrogega pojmovanja časti ustrelil v Wanseeju pri Potsdamu.

Kleist velja za klasika nemške dramatike. Tedanje romantično gibanje je dobilo v njem vnetega zagovornika in navdušenega pesnika. Po svoji čustvenosti in strastnosti je podoben Angležu Byronu, po nadarjenosti za dramatsko oblikovanje pa svojemu sodobniku Schillerju. Znal je združiti v sebi klasično zahtevo po zgradbi in zunanji obliki z romantično pretirano občutljivostjo in globino. Posebno značilni so njegovi junaki, ki jih zmeraj ženeta dve sili. Po svoje jih mika in privlači veličina ideje in načrtov, odbija in utruja pa jih teža poti do teh ciljev in tako se gradijo v tragični negotovosti in čustveni predanosti trenutka. Kljub romantični izbiri

snovi za svoje drame in kljub pretiravanjem, ki si jih je privoščil pri svojih junakih, je Kleist vendar verjeten in živ, posebno pa je zanosen v svojem slogu in jeziku, ki resda ni lahak in vsakdanji, vendar pa tako izrazit, krepak in razgiban, da je že kar sam po sebi primeren za dramatsko snov.

Kleista smo Slovenci malo poznali. Pred leti je radijska igralska družina uprizorila njegov Razbiti vrč, a ne vem, v čigavem prevodu. Izven Razbitega vrča imam prevedeno tudi romantično igro Das Käthen von Heilbronn, ki je bila v odlomkih že uprizorjena.

Heinrich von Kleist: Razbiti vrč

*Er lebte, sang und litt
In trüber, schwerer Zeit;
Er suchte hier den Tod
Und fand Unsterblichkeit.*

V neposredni bližini Berlina, kjer je priljubljeno izletno mesto Berlinčanov — Wansee, se razprostirajo obširni gozdovi. Ne daleč od proge, sredi goščave, bo našel buden in spreten opazovalec dvoje grobov, eden izmed njiju nosi majhno kamnito ploščo, v katero so vklesani navedeni stihi. — To je grob Heinricha von Kleista, nesrečnega poeta, ki se je leta 1811 na tem mestu s svojo prijateljico ustrelil.

Ko človek prebira stihe v »Razbitem vrču«, bi mu niti v sanjah ne prišlo na um, da je bil njihov pisec človek s tolikanj razrvano, izmučeno in razbolelo dušo, da je mogel sam seči po poslednji pomoči, da je ubežal pred neznano bodočnostjo.

*

Komedija ali bolje »vesela igra«, kot jo imenuje Kleist sam, je bila svoječasno strah in trepet vseh srednješolcev, ki so jo morali prebirati in »preparirati« med nemškimi lekcijami. Ta strah ni bil popolnoma neopravičen, kajti jezik, ki ga govori Kleist je svoje-

vršten, oseben in trd ter pomenja tudi za večšega poznavalca nekaj prav posebnega. Igra, ki obsega osemdeset tiskanih strani stihov ima eno samo dejanje in se ves zaplet in razplet dogodkov izvrši v eni sapi, brez presledka pred gledalci. — V tej dolžini je morda iskati vzrok, da »Razbiti vrč« ob svojih prvih uprizoritvah ni doživljal probojnih uspehov. — Ob uprizoritvi tega dela v Weimaru si je dovolil Goethe celo domislico, da je razdelil enodejanko v tri dejanja in s tem temeljito pripomogel do neuspeha.

*

Vsebina igre je na moč preprosta: zgodba o tistem sodniku, ki je svoj lastni tožnik. Pri njem iščejo pravice zaradi vrča, ki ga je razbil on sam, kot se po dolgem, veselem prerekanju izkaže. Ta vsebina bi verjetno sama po sebi ne mikala in ne vabila gledališča k uprizoritvi. Ne! Je pa še nekaj drugega, kar dela igro mično. To je ona čudovita zaokroženost in plastičnost dejanja in posameznih likov, ki učinkuje slej ko prej na nas kot slika starega holandskega mojstra, na kateri so osebe na čudežen način oživele...

Druga stvar pa so osebe. Da »Razbiti vrč« živi in da ni bil zavržen med črepinje, se ima v veliki meri zahvaliti igralcem. — Dokler bo na svetu teater, dokler bo živel poklic igralca, tako dolgo bo živel »Razbiti vrč« in vedno in vedno iznova žel uspehe...

*

Kdo si more želeti lepše, tehtnejše in učinkovitejše vloge, kot je stari navihanec sodnik Adam? Kakšne možnosti nudi igralcu z nešteto finesami in odenki zvitosti, nebogljenosti, drznosti in nasilnosti, dobrodušnosti in skrbno prikrivane poželjivosti po mladem dekletu. Od načelnika v »Revizorju« tja do Tartuffa gredo izrazne možnosti! —

Pa ne samo sodnik Adam, tudi pisar Lučka, potuhnjena reva, ki bi bil sam rad sodnik in se že vidi v sodnem talarju, tudi ta mika.

Potem butara Ruprecht. Odkrit mož, fant, ki vé, kaj se za fanta spodobi, do kakšne meje sme fantovska popustljivost pri dekletu in do kam segajo njegove pravice.

*

Tudi ženski liki ne zaostajajo. Mati Marta, hčerka Eva in kletava Brigita so natančno opredeljeni liki in jih zarisati ni mogoče. Celó nepomembni vlogi obeh dekel, Marjete in Lize, nista napisani brez krvi, kit in mesa. Tako me moraš igrati in prav nič drugače, to zgovorno ukazujejo te vloge igralcu in igralki in režiserju.

*

Allegro con brio. Tako in ne drugače! Vedro, lahkotno, a vendar ne prelahkotno se igraj ta komedija. S tempom, a za Boga, ne z naglico. Vse to so kmetje, potem preprosti uradnički in konec koncev še gospod svetnik Walter. Ta postane tako rekoč s svojim nastopom središče, on vodi igro, jo uravnoveša, brzda in kroti tožitelje, tožence, priče in z modro popustljivostjo in poznanjem ljudi zaključí ves spor okrog razbitega vrča, da konec koncev le vidimo bodočo svatbo. —

*

»Razbiti vrč« je ležal dolga leta v arhivu in predvsem zaradi okornega prevoda ni prišel na oder in med ljudi. — V novem prevodu pa je postal dobrodošel iz najrazličnejših razlogov, katerih najtehtnejši je nedvomno ta, da spregovori prvič na slovenskem odru tudi Kleist in tako izpopolni vrzel nemških klasikov. Režija je uporabila pri naši uprizoritvi učinkovite, dejal bi, skoraj slavne in klasične črte dunajskega Burgtheatra in skušala ohraniti aristokratsko gosposkost, ki je tako značilna za poeta Kleista.

Ost.

Odlomek iz Razbitega vrča

Toženi Ruprecht pripoveduje pred sodiščem o dogodku

Ruprecht: *Bilo je snoči ob desetih, ka-li,
ko sem dejal očetu: Oče, no,
še k Evici bi skočil na besedo,
ker vzeti sem jo mislil, da veste;
dekle kot nalašč, videl sem ob košnji,*

kako ji je šlo delo izpod rok;
ej, mrva je letela, kot bi brilo!
Pa sem dejal ji: Češ me? Pa dejala
je: Čenča! Potlej pa dejala: Čem!
Dejal sem: Oče, slišite, saj smem?
Pri oknu bova rekla si katero.
No, je dejal, le daj! A da boš zunaj!
Mojdunaj, bom! dejal sem. Kot pribito!
No, je dejal, a le za eno uro.
No, sem dejal, velja; pa vzel sem kapo
pa šel; čez brv sem mislil, pa sem moral
nazaj skoz vas, ker potok je narasel.
Ti pasja dlaka, sem si mislil; Ruprecht,
pri Marti vrt je že zaprt, ker Eva
ga ob desetih že zaklepa. Če me
ni do desetih v vas, potem ne pridem.
No, potlej — ko sem šel pod lipami,
zaslišal zdaleč sem škripanje vrat.
O, strela, sem dejal, to je še Eva!
Seveda, Eva! Po rokavcih sem
spoznal jo, a še eden je bil zraven.
Roke za to ne morem dati v ogenj,
ker vsaka krava je ponoči črna,
a da veste, da Dreta, ta krpač,
ki ravno zadnjič je prišel iz luknje,
mi že dalj časa za dekletom lazi.
Že lansko sem jesen dejal ji: Eva!
Krog bajte smolec se smoli! Veš, hud sem!
Povej mu, da se bo pri vas nasmolil,
mojsvet, če ne, mu bom posmodil sam!
Dejala mi je: Daj no! Njemu pa,
kar ni bilo ne ptič ne miš ne krop
ne led, zato sem sam nagnal sleparja!
O, to mi je zavrela kri, ko parček
dobil sem ob enajstih, ko sem zmeraj
odhajal sam že ob desetih. Stoj!

*dejal sem. Še je čas! Rožičkov nimáš
menda še? Dobro se otipaj, če ti
spod kože keje ne bode roževina!
Na tihem sem skoz vrtna vrata smuknil
in se lepo prikril pod tisovec:
pa sem vam slišal zdaj šepet, zdaj smeh
pa sem, pa tja — gospod sodnik, mojsvet
tako me je srbela pest — —*

Eva:

Cigan!

Ruprecht:

*Bilo je táko kake četrť ure,
pa mislil sem: Kaj bo pri pričĩ svatba?
Še preden pa sem to do dna premislil,
ti frk! obadva v hišo smukneta!*

Walter:

Kaj takega še ne!

Ruprecht:

*Takrat vzkipi
mi kri in kriknem: Duška! Odleti
na suknjiču mi gumb, zavpijem: Duška!
Telovnik strgam s sebe: Duška! Duška!
In grem, uprem se, brcnem, zaletim
se v vrata, ker je candra zapahnila,
jih s silo vdrem, da se vdajo pod sunkom.*

Adam:

Ti strela jasna!

Ruprecht:

*Tisti hip zropoče
s police v izbi tale vrč na tla
in smuk! ti skoči nekdo skozi okno!
Le škrici so frleli še za njim.*

Adam:

Je bil to Dreta?

Ruprecht:

*Kdo bi bil sicer?
Dekle je stala mi kot štor na poti,
podrem jo, planem k oknu in zagledam,
kako visi slepar na kolcu v brajdi.
In ker mi kljukā je v rokah ostala,
ko vdrl sem vrata, brž jo zavihtim,*

pomerim s funtnim kosom mu na glavo
in ga pošteno mahnem po betici!
Zgrmi slepar na tla, že mislim stran,
a ko zagledam, da se s tal pobira,
si mislim: Migaš še? Na okno zlezem,
da bi ciganu pot zastavil. Glej,
ko ravno mislim se odgnati v noč,
perišče peska prileti mi v nos
in mi oči kot s sodro zamegli!
Ko treščil z okna sem na tla, sem mislil,
da glava mi pogleda skozi strop!

Adam: Prebito dobro je zadel!

Ruprecht: Ko vstanem,
zavpijem nanjo, kriknem ji: Vlačuga!
misleč, da to je še predobro zanjo.
Vse drugo že veste.

Adam: Kako, vse drugo?

Ruprecht: I, no, prišla je mati, vsa togotna,
prišel je sosed Blaž in sosed Luka,
prišla je teta Reza, botra Liza,
prišli so hlapci, dekle, psi in mačke
in bil je brušč in trušč in mati je
vprašala Evo, kdo je vrč razbil,
in ta, ta je dejala, da sem jaz ga!
Mojsvet, saj nekaj ima prav, gospodje:
Razbil sem vrč, ker zvrhana je mera,
in pa krpač dobil je luknjo v glavo! —

Herausgeber: Die Intendanz des Staatstheaters in Laibach. Vorsteher: Oton
Župančič. Schriftleiter: C. Debevec. Druck: Maks Hrovatin. — Alle in Laibach.
Izdajatelj: Uprava Drž. gledališča v Ljubljani. Predstavniki: Oton Župančič.
Urednik: C. Debevec. Tiskarna Maks Hrovatin. — Vsi v Ljubljani.

Rail

Der erste

Wird ein...

...

...

...

Razbiti vrč

Der zerbrochene Krug

VESELA IGRA V ENEM DEJANJU AVSTRALSKA HEINRICH VON KLEIST
PREVELJANSKA MODER

Režiser: prof. O. ŠEST

Walter, sodni svetnik	Vl. Skrbinšek
Adam, vaški sodnik	Cesar
Pisar Lučka	Peček
Marta	P. Juvanova
Eva, njena hči	V. Juvanova
Vid, kmet	Korošec
Ruprecht, njegov sin	Nakrst
Brigita	Kraljeva
Služabnik	Verdonik
Marjeta } dekli {	Rasbergerjeva
Liza }	Pugljeva
Birič	C. Pfeifer

Godi se v nizozemski blizu Utrehta,
Prizorišče: nica.

Kostumi: J. VILFAN

Scena: ing. FRANZ

Kassa um 17³⁰
Blagajna ob

Begini
Začete 18

Ende um 19³⁰
Konec ob

575

THE KING

THE KING

THE KING

THE KING

THE KING

THE KING

THE KING

THE KING

THE KING

THE KING

THE KING

THE KING